

Razkošni grob »narodnega heroja« Alberta Grudna - Bliska na Gorjanskem

Umor Rozalije Žezlina iz Brij

3. del

Ivo Žajdela

Po Rozalijo Žezlina je kasnejši »narodni heroj« Albert Gruden - Blisk prišel 5. maja 1945 v Brje pri Komnu z izgovorom, da jo bo odpeljal oskrbeti ranjence. Pod tem izgovorom jo je odpeljal do kraškega brezna, umoril in vrgel vanj.

V prejšnjih dveh nadaljevanjih smo spremljali neverjetno življenjsko zgodbo Lidije Boštjančič, rojene Žezlina v Brjah pri Komnu. Potem ko sta s sestro postali siroti, ker je ubijanja vajeni partizanski funkcionar umoril njuno mamo, so ju kot »vojni siroti« odpeljali na Kranjsko. Odrasli sta pri tujih ljudeh na Gorenjskem. Lidija je postala delavka za šankom. Toda tako rekoč povsod jo je »spremljal« mamin morilec, takrat že »narodni heroj« Albert Gruden - Blisk in ji povzročal hude težave.

Prisluhnimo nadaljevanju pripovedi Lidije Boštjančič iz

prejšnje *Demokracije*.

Nesrečni motor in dobrota

Lidija je imela hčerko Doris z Jožetom Goduncem, ki se je smrtno ponesrečil, ko je bila hči

Nagrobni spomenik morilcu Grudnu je moral narediti Lidijin bratranec.

stara nekaj mesecev. Spoznala ga je v Piranu, vozil je avtobus na relaciji Maribor-Piran. Živel sta skupaj tri leta. Zelo si je želel motor BMW. Ker ni imel zanj dovolj denarja, jo je nagovoril, da je vzela posojilo za nakup motorja. Za veliko noč je z

motorjem šel po šunko na Ptuj, tam pa je na ptujskem mostu padel, bil osem dni v komi in umrl. Posojilo za nakup motorja je ostalo njej, čeprav nista bila niti poročena. Hčerka je bila

stara osem mesecev.

Reševal jo je bodoči mož Lojze Boštjančič. Sprva se ga je branila, saj je bil 22 let starejši od nje. Vendar je bil dober »kot kruh« zanj in za otroka. Ko mu je povedala, da ima posojilo (za nakup motorja), ji je prinesel

ves denar, da ga je odplačala. Posvojil je njeno hčerko Doris (ki je poročena, ima dva sinova). Mož Jože je umrl leta 1991.

Vikend na kraju zločinov

»Alberta Grudna - Bliska sem se znebila, ko ga je ubil sin,« mi je povedala, in dodala: »Komaj takrat.« To je bilo leta 1982. Takrat je po radiu slišala, da je bila nesreča (na lovu), vendar misli, da ni šlo za nesrečo, saj je bil Gruden zelo surov do otrok. In tudi do žene, ki je raje kot v Sežani živela v brunarici v Nadrožici pri Gorjanskem – nad Lidijino rojstno vasjo Brje.

Gruden je torej imel vikend

Rozalija Žezlina

Partizana sta Rozalijo Žezlina odpeljala k jami Pjavi dol, v smeri proti Šempolaju in jo tam umorila.

blizu dveh krajev svojih zločinov. Nedaleč od vikenda, na kraški planoti proti Komnu, je maja 1945 posilil in umoril dve dekleti, Rosando Kralj in njeno sosedo Vido Kralj iz Slivnega. Nekaj dni prej pa je v Brjah, v vasi, ki leži pod njegovim vikendom, z grdo lažjo ugrabil Lidijino mamo Rozalijo Žezlina in jo umoril pred kraškim breznom nedaleč od svoje rojstne vasi Šempolaj.

Umor pri jami Pjavi dol Bilo je 5. maja ob 17. uri popoldne, ko je prišel Albert Gruden - Blisk iskat Lidijino mamo Rozalijo Žezlina (roj. Tragin) v Brje pri Komnu (štev. 2).

Pripeljal se je z avtomobilom znamke Mercedes (zaplenjen Nemcem), z njim je bil še en kolega. Rekla sta ji, naj vzame s seboj pribor, da gre obvezovat partizane, in da bo takoj prišla nazaj. To je počela že prej med vojno.

Odpeljala sta jo k jami Pjavi dol proti Šempolaju, ki je na oni strani državne meje z Italijo (blizu njegovega rojstnega kraja Šempolaja). Lidija je jamo poznala, saj so otroci hodili vanjo metat kamenje.

Ko se je zgodil zločin pri tej jami, je starejši moški iz bližnje Trnovce (pri Samatorci) blizu pasel krave. Slišal je

Albert Gruden - Blisk

ženski jok, potem dva strela in odhod avtomobila. Kasneje je povedal bratu umorjene, da so najbrž tam takrat ubili Rozalijo.

Američani potegnili ven 14 trupel

Kasneje so pred jamo našli Rozalijin čevlji in torbico s priborom za prevezovanje ranjencev. Zavezniška vojaška uprava je ▶

»Narodnega heroja« oz. velikega zločinca še kar naprej častijo v Sežani.

Grudnov vikend pri Gorjanskem. Imel ga je blizu krajev svojih zločinov.

sicer trupla iz bližnje jame Trnovca 1. aprila 1947 »očistila«, vendar za zdaj ni razjasnjeno, ali gre za isto brezno ali za dve različni. Iz jame pri Trnovci so izvlekli štirinajst trupel. Delo je opravila skupina policijskih agentov pod vodstvom inšpektorja Umberta de Giorgia, člana Civilne policije, ki je delovala pri ZVU.

Ko so »čistili« kraške jame tam okrog oz. iz njih potegnili trupla, je brat Rozalije Žezlina dobil dopisnico, naj pride pogledat (identificirat) trupla. Med njimi je prepoznal svojo sestro. Trupla so odpeljali v Trst, kjer so jih pokopali v skupni grob na pokopališču pri Sveti Ani. Toda po dostopnih podatkih iz jame pri Trnovci 1. aprila 1947 niso potegnili Žezlinove, zato to, da jo je in kje jo je njen brat identificiral, ni jasno.

Ko so prišli po Rozalijo, je Dogulin z Gorjanskega, imeli so trgovino in gostilno (kasneje se je preselil in odprl gostilno v Sesljanu ali Devinu), prišel en teden prej k njej in ji rekel, naj se umakne, ker jo bodo ubili. Mama je bila trmasta, češ, zakaj naj bi jo ubili. Vztrajal je, da jo bodo ubili, če ne bo šla stran. Res je potem s hčerkama šla za tri dni k neki družini v Šempolaj. Rozalija se je razjezila, da ni nič naredila, in šli so domov v Brje. To je bilo 4. maja, naslednji dan so jo ubili.

Umor je zahtevala tašča Lidija je bila ob umoru mame stara trinajst let, sestra Marčela pa deset.

Tisti dan ob »osvoboditvi« Trsta, 5. maja, je šla mladina iz vasi (peš) manifestirat na Trg zedinjenja v Trst. Tam na proslavi je nekaj po 17. uri Lidija »skupaj padla«. Prepričana je, da je bil to bil znak, da so takrat ubili mamo. Odnegli so jo v neko stanovanje, kjer je prišla k sebi. Ko je okoli devetih zvečer prišla domov, je bila doma sestra Marčela sama. Jokala je, da se mama še ni vrnila. Prej je mama skuhalo pašto in jo pustila tudi za Lidijo, ko se bo vrnila iz Trsta. Sestri sta mamo čakali, ura je bila enajst, dvajset zvečer.

Takrat se je Lidijina sestrična Albina učila pri Mileni (v gostilni) šivati. Ko je bil Gruden že mrtev, je Lidiji povedala, da si ji ni upala prej povedati, ker bi bilo še huje. Povedala ji je naslednje. Bila je tam, v gostilni Grgič v Brjah, ko je Gruden s kolegom prišel v gostilno in rekel gostilničarki: »Zadaj pa gremo tja, kot ste rekli, da moramo iti.« Ona je namreč zahtevala, da mora Rozalijo Žezlina ubiti. Ker je bil Gruden njihov bodoči zet, jo je ubogal. Sestrična Albina je še dodala, da sta prišla čez kakšno uro nazaj v gostilno, pijana, in je Gruden rekel: »Zdaj smo naredili, kar ste zahtevali.«

Zločin, resnica in strah Tisti večer po umoru mame je Albina prišla k obema sestram, saj je vedela, da mame ni. Ni si jima upala nič povedati, čeprav je vedela za resnico, vendar se je bala. Pri nji je prespala, saj sta bili sestri sami, ona pa je bila štiri leta starejša od Lidije. Naslednji dan je Albina rekla Lidiji: »A veš, da je vaša mama prišla k meni v sobo.« Lidija jo je vprašala: »Kaj si sanjala, ali je res prišla?« Albina je odgovorila: »Ali sem sanjala ali kaj, videla sem jo na koncu postelje.« Dolgo vrsto let jo je mučilo, da ji to pove. Šele po Grudnovi smrti si je to upala.

Takrat so bili na dvorišču Žezlinovih v Brjah trije ameriški tovornjaki. Američani so videli, da sta dekletki sami. Vsak dan so jima prinesli hrano iz svoje kuhinje.

Vaščani so vedeli, da se mama Rozalija ne bo več vrnila. Partizani so že med vojno, verjetno leta 1944, ubili enega moškega iz Brij (pri njih se je reklo Pri Skončnih). Bil je ljubimec gostilničarke Pavle Grgič, Milenine mame, kasnejše Grudnove žene. Z njim naj bi bila imela dva otroka, Mileno in Franceta, ki ima v Sežani gostilno.

Lidija še doda, da je Gruden po vojni hodil po Brjah in streljal v zrak. Streljal je v prostorih šole. Ljudje so se ga bali.

V hiši, v kateri so leta 1945

živeli Žezlinovi, je živel kasneje Lidijin bratranec Berto Dragin, ki je že umrl (zdaj tam živi njegova žena Lidija z otroki).

Nagrobni spomenik zločincu

Lidijin bratranec Alojz Dragin ima v Brjah kamnoseško obrt, med drugim dela spomenike. Zapletlo se je, ko so leta 1982 delali nagrobni spomenik »narodnemu heroju« Albertu Grudnu - Blisku, ki je pokopan na pokopališču na Gorjanskem, nedaleč od Brij. Grudnova hči in sin sta prišla k njemu, naj naredi spomenik za očeta. Izgovarjal se je, da ne more, da ima veliko dela. Tudi žena Vida mu je prigovarjala, naj za Grudna ne dela spomenika. Vendar so to bili še nevarni časi (leta 1982). Grudnova dva sta prišla s še dvema udbovcema in »spraševali« so ga, zakaj noče narediti tega spomenika. Izgovarjal se je, da ga do vseh svetih ne more narediti. Potem je le klonil in je spomenik naredil. Kasneje so ga kritizirali, da nekaj ni naredil v redu, čeprav je najboljši kamnosek na Krasu.

Toda krvnik mnogih ljudi »narodni heroj« Albert Gruden - Blisk nima razkošnega spomenika samo na svojem grobu na Gorjanskem. S spomenikom ga še danes častijo v Sežani (v parku), kar je sramota nad sramotami. **D**